

R A J A M A A N PROFESSORI MARKKU HENRIKSSONIN

Helsingin yliopiston Yhdysvaltain tutkimuksen professori Markku Henriksson ei katso hyvällä silmällä yleistyvää puhetapaa, jossa suomen kielen sanalla "Amerikka" tarkoitetaan pelkästään Yhdysvaltoja. Vaikka "Yhdysvallat" ei ole sen hankalampi sana kuin "Amerikkakaan", yhä harvemmin sitä käytetään.

Yksi selitys puhetavalle voisi olla se, että kun *United States of America*-substantiivista tehdään laatusana, saadaan *American*, joka sitten virheellisesti suomennetaan "amerikkalaiseksi". Mutta Henriksson on valmis puhumaan 'kieli-imperialismista': USA on onnistuneesti kaappamassa itselleen koko Amerikka-sanan. Näin se jatkaa eurooppalaisten valloittajien nimenantopoliittikkaa, jonka jäljiltä valtaosa intiaaninimistöistä hävisi.

Eurooppalaiset matkailijat ja kartantekijät nimesivät vuoret, joet ja maakunnat heille tutuilla nimillä vähentääkseen eroa Euroopan ja Amerikan välillä. Eurooppalaisperäisillä nimillä he pyrkivät saamaan eurooppalaisille uudet alueet ymmärrettävämmiksi niin itselleen, seuraajilleen kuin mahdollisten kirjoitusten lukijoille. Uusilla nimillä tahdottiin liittää Amerikka osaksi eurooppalaistuvaa maailmaa, alistaa se Euroopan valtioiden alamaiseksi. (Henriksson 1997b, 9.)

Paras esimerkki on itse "Amerikka". Saksalaisen Sebastian Münsterin teoksen *Cosmographie* vuoden 1550 laitoksessa Atlantin takaiset mantereet mainittiin ensi kertaa tällä nimellä. (Ks. Henriksson 1997b, 9 & 299-300.) Kiistassa siitä, saiko

manner nimensä Amerigo Vespuccin vai Richard Amerikan nimestä, Henriksson kannattaa brittiläistä vaihtoehtoa. Hänelle "Amerikka" viittaa joka tapauksessa koko kaksoismantereeseen. Nykyään Henriksson tosin sanoo suosivansa varmuuden vuoksi termiä "Amerikat" tarkoittaessaan Etelä- ja Pohjois-Amerikkaa. Aika ajoin hän

"Pohjois-Amerikan vapaavaltioiden ja Euroopan maiden vertaaminen on sikäli mahdotonta, että Euroopassa ei siirtolaisuudesta huolimatta ole amerikkalaiseen tapaan tarjolla asutuksen luonnollista purkautumistietä: jos Germanian metsät olisivat yhä olemassa, niin ei varmaan olisi Ranskan vallankumousta koskaan tapahtunutkaan. Pohjois-Amerikka voidaan verrata Eurooppaan vasta, kun tuon valtion tarjoama mittaamaton tila täyttyy ja tulee porvarillisen yhteiskunnan piiriin." (Hegel 1973, 113-4.)

G. W. F. Hegelin historianfilosofian luentoja johdannaos sa lausuma näkemys liittyy eurooppalaisten ajattelijoiden tavallaan viattomaan mutta kansallisvaltioiden keskinäisen kilpailun kannalta läpeensä taktiseen Amerikkaa koskevaan keskusteluun, jota käytiin Uuden Maailman kolonisoimisen jälkeen. On esimerkiksi viitattu hollantilaisten siirtomaaherrojen varhaisiin

Amerikka-fantasioihin": uusi maa koettiin milloin liian heikoksi ikinä yhdentyäkseen säällisellä tavalla, milloin liian vahvaksi kehittyäkseen rauhanomaisesti. Spekulaatiot pelasivat brittiläisen siirtokuntahallinnon tiukentamista vaativan propagandan pussiin. (Ks. Tuchman 1988, 75-6.)

Eräät ovat väittäneet, että Amerikan "[s]iirtokuntien maaperällä eivät utopiat kasvaneet".

[E]urooppalaisvalmisteiset unelmat – sionismi, perfektionismi, filantropia, siirrännäisviljely – hajautuivat ja muuntuivat amerikkalaisessa todellisuudessa": "uusi kulttuuri syntyi vähemmän suunnitelmista tai tarkoitusteristä ja enemmän hämmennyksestä, jonka uusi maailma aiheutti vanhan maailman totumuksille. (Boorstin 1958, 1.)

myös käyttää yhdysvaltalaisista näiden pohjoisten naapurien, kanadalaisten keksimää *the USians*-väännelmää. Nämähän viittaavat itseensä nimityksellä *Canadian* tai *North American*.

Kaikkein tökeröintä Henrikssonin mielestä on kutsua yhdysvaltalaisia jenkeiksi, koko maata Jenkiläksi. Rike on vakavampi kuin suoma-

laisten puhe Virosta, Hollannista ja Saksasta, *yankee* kun koetaan yhä laajalti herjaksi Yhdysvaltojen etelävaltioissa ja niistä kotoisin olevien keskuudessa. Jenkeistä puhuminen tietää Pohjois-Amerikan tutkimuksen tenttivastauksista luettuna armotta reppuja.

Henriksson muistelee hie- man nostalgisena, kuinka

F I L O S O F I A

HAASTATTELU

Toiset ovat kuitenkin sitä mieltä, että

[y]llättävän hyvin eurooppalaisten aikaisemmat käsitykset, ennakkoluulot ja pelot ovatkin kestäneet maantieteellisen maailman avartumisen. Amerikan löytymisen sokki parannettiin takertumalla eurooppalaiseen perinteeseen. (Henriksson 1997b, 198; vrt. Billington 1981, 2.)

Jo varhaisessa eurooppalaisessa keskustelussa Amerikka – etenkin sen alkuperäinen asujaimisto ja luonto – muutti aika ajoin yhdessä sovittuja ja kiisteltyjä mielikuvallisia ääriviivojaan. Se sai edustaa vanhan mantereen tarkkailijoille joko paratiisinkaltaista onnelaa tai viheliäistä alikehityksen tyyssijaa. Hegelin maininnat niin Amerikan mantereen geografisesta kuin sen alkuasukkaiden fysiologisesta heikkoudesta ja kypsymättömyydestä (mt.) tekivät seuraa Euroopan sivistyneistön (Hobbes, Leclerc, Robertson, de Pauw ym.) näkemyksille villien eläimellisyydestä, julmuudesta, surkastuneista sukuelimistä tai heidän maaperänsä hedelmättömyydestä. Vastassa olivat ne (Vespucci, Shakespeare, de Montaigne ym.), jotka korostivat sopusointua, lempeää joutilaisuutta ja yltäkylläisyyttä. Kaksijakoisuudesta huolimatta Ray Allen Billington silti tähdentää, kuinka kokonainen

kaleidoskooppinen mielikuvien seuraanto muokkasi Euroopan suhtautumista uuteen maailmaan löytöretkien ja siirtokuntien aikana. (Billington 1981, 2-13.)

Hegelin lainatut sanat ennakoivat myös keskustelua 'rajaseudun' (*frontier*) merkityksestä Yhdysvalloille. Frederick Jackson Turner esitti klassikoksi muodostuneessa artikkelissaan "The Significance of the Frontier" (1893) teesin, jonka mukaan Amerikan historian tärkein, sen muista länsimaista erottava piirre oli lukkoonlyömätön, alati siirtyvä läntinen raja sekä mahdollisuus neitseellisen maan valtaamiseen ja asutuspaineen tasaamiseen. (Ks. Henriksson 1997b, 295.)

Turner puhui aikana, jolloin raja oli jo hyvinkin selkeä ja

uudisraivaus monessa mielessä loppuun saatettu. Britti James Bryce oli viisi vuotta aiemmin kysynyt teoksessaan *The American Commonwealth* (1888), mistä urheat henget enää saattoivat löytää "kentän, jossa purkaa energiansa, nyt kun Lännen seikkailumaailmaa ei enää ole"? (Ks. Billington 1981, 311.)

Turnerin teoriaa vapaan, halvan maan loputtomasta saatavuudesta on arvosteltu. Maansaanti ei ollut ollut niin helppoa tai ilmaista kuin Turner väitti. Mitään massiivisia ryntäyksiä uusille asuinseuduille ei myöskään voida todeta tapahtuneen esimerkiksi lamakausien aikana. Ja amerikkalaisen demokratian tai mentaliteetin kehkeytyksessä on toki kaupunkienkin, tai laajemmin rannikkojen, kulttuurilla ollut sivuuttamaton roolinsa. (Ks. Henriksson 1990, 12.)

Mutta ajatus rajaseudun vaikutuksesta 'Amerikkaan' ja 'amerikkalaisuuteen' elää yhä. Kenties pisimmälle käsitteen selitysvoiman testaamisessa on mennyt Ted Morgan. Hän esittää, että (amerikkalaisessa) jalkapallossa hyökkäävä osapuoli siirtää tämän päivän otteluissa rajalinjaa kuin esi-isät konsanaan. Toinen kansallisurheilu baseball taas tuo selitysmalliin tarvittavan dialektisen vastavoiman, kotiinpaluun ja oman pesän turvan. (Ks. Henriksson 1990, 12; 1997b, 295-6.)

Paul Kurtz vetoaa rajaseutuun selittäessään amerikkalaisfilosofian vitkaa kehitystä: "Sen sijaan että arvosteltaisiin kovin rajusti 1900-lukua edeltävän ajan Amerikkaa sen kyvyttömyydestä tuottaa teknistä filosofiaa, huomattakoon, että täkäläiset tapahtumat olivat ilmeisiä rajaseutuyhteisön vääjäämättömyyksiä. Harvoinpa siirtokunnat tai neitsytmaat pystyvät luovassa kulttuuri-ilmaisussaan samaan kuin kypsät, aloilleen asettuneet." (Kurtz 1966, 16.) Robert M. Crunden summaa vähemmän puolustelevasti:

Tärkein yksittäinen amerikkalaista sivilisaatiota koskeva tosiasia on, että se sai alkunsa Englannissa valankumouksellisena uskonnollisena ja poliittisena liikkeenä. Tämä brittiläisen taustan, poliittisten keinojen ja uskonnollisten päämäärien yhteenliittymä osoittautui kykeneväksi jäämään eloon erämaassa ja hallitse-

"Vallat" oli aikanaan käypä ja korrekki ilmaus. Hän myöntää, että sanoilla *America*, *U.S.A.* ja *the U.S.* on omat mielenkiintoiset merkitys- ja sävyeronsa, eri käyttöyhteytensä. "Amerikan" affektiivinen voima, sen rajat ylittävä kaukupohja ja itsenäisyyttä edeltäneeseen aikaan ulottuva historia tekevät sen sopivaksi poliittisiin linjapuhe-

isiin ja tarinankertojen tehostevalikoimaan lisäten sen yleiskäyttöä muiden ilmaisujen kustannuksella.

Omaa mielipaikkaansa Chicagoa Henrikssonkin kutsuu nimenomaan "amerikkalaiseksi" kaupungiksi erotukseksi New Yorkista. Ja hänen uusin teoksensa, matkakuvausten, opaskirjan ja kulttuurihistoriikin yhdistelmä

Route 66 -tien vaiheista, on nimeltään *Amerikan tiellä*. Nimittely onkin vaativalta tasapainottelua:

Sitä pitkin mekin etsimme maisemia, ihmisiä, ja Amerikkaa. [...] Se on Yhdysvaltain pääväylä. [...] Se on osa Amerikkaa ja se on Yhdysvallat. [...] Se on tie amerikkalaisen Yh-

dysvaltain ytimeen. [...] Route 66 on turistimatka Amerikan valtimolla, yhdysvaltalaiseen maisemaan ja kulttuuriin. (Henriksson 1998, 10.)

maan laajaa maantieteellistä aluetta. Amerikan taloudellisen toiminnan ja taiteellisen pyynnön olennainen luonne juontuu näistä lähtökohdista. Niitä on usein koeteltu, mutta ne ovat osoittaneet kykynsä päihittää vaihtoehtoiset ilmaisumuodot ja luoda kulttuurinen ilmapiiri, joka pitkälle 1900-luvulle saakka on hyväksyty ”amerikkalaiseksi”. (Crunden 1990, 15.)

EKSEPTIONALISMI

Kun suomalaiset historioitsijat hiljan kiteyttivät yhdysvaltalaisen ominaislaatua, he korostivat moninaisuutta ja eriyvyyksiä. Mutta hekin listasivat rajaseutumyyttiin hyvin sopivia *self-made-man* -piirteitä: yritteliäisyys, oma-aloitteisuus, tarmokkuus. Näin tyytelyt amerikkalainen olisi jatkoa siirtolaisen välttämättömille valmiuksille. (Kero & Kostiainen & Virtanen 1991, 552.) Tai kuten William James sanoi:

Kansakuntamme on laskettu perustalle, jota voisimme kutsua omaksi amerikkalaiseksi uskonnoksemme, se on kasitettu ja kasvatettu uskomaan, että ihminen ei tarvitse heraa pitämään itsestään huolta, että tavalliset ihmiset osaavat hoidella pelastuksensa keskenään, jos vain saavat vapaasti yrittää” (James 1897, 66).

Eräät filosofit hellivät historioitsija Boorstinin ajatusta ”epämääräisyydestä” (*vagueness*) tai ”monimielisyydestä” (*ambiguity*) periamerikkalaisena voimavarana. Määräytymättömyyden tunnusmerkkinä toimii juuri ’rajaseutu’. Tilapäinen rajamaa (*boundary*) korostaa ”elämänvaihetta” enemmän kuin ”pysyvää asuinsijaa” ja ”prosessiivista, kehittyvää todellisuutta” enemmän kuin ”oliota”. Rajaseutu ei ole Villi Länsi: se ei tarkoita taantumusta, alikehitystä, piittaamattomuutta tai viidakon lakia, vaan uutuuden, kokeilevuuden, vaaran tuntua ja ”vaatimusta elää elämä intensiivisesti”. Demokraattinen yksilöllisyys ratkaisee: ”Amerikkalaisen filosofian rajaseututausta näkyy sen väitteessä, että maailmankaikkeuden selittämiseksi täydellisyys saattoi tarkoittaa vain sitä, että viimeinenkin ihminen on saanut sanoa sanansa

omista kokemuksistaan.” Kysymys on siitä, että rajaseudulla – tai ylimalkaan Yhdysvalloissa – ihmiselle tuli luonnolliseksi tilaisuudeksi, haasteeksi tai pakoksi ”muokata, muovata, luoda kokemuksiaan”. (Ks. Gavin & Blakeley 1976, 3-8.)

Pragmatismen historioitsijoista Cornel West on korostanut *frontier* -käsitettä. Hänelle rajaseutu on ”Amerikan historian vanhin ja kaikkein keskeisin myytti”. Se samastaa edistyksen siirtolais- tai uudisasukastyypin liikkuvuuteen ja korostaa muuttomatkan muuttavaa voimaa. West saa kuitenkin aiheen ankaraan arvosteluun:

Tämä myytti ei ainoastaan [...] oikeuta asettumista vanhan maailman aristokraatteja vastaan ja uuden maailman ”villien” (intiaanien, neekerien ja jossain määrin myös valkoisten naisten) alistamista; se myös rationalisoi USA:n kapitalistisen liikkeen tunnusomaisen mallin. Uuden maailman villien imperiaalinen valloitus ja orjuutus ja sen myötä saatu halpa maa, työvoima ja pääoman lisäarvo, on ”näkymättömänä” pohjana amerikkalaiselle vallan, vision ja uutuuden ihastelulle. (West 1989, 21.)

Robert B. Reichin mukaan Amerikan poikkeuksellisuus ei piile rajaseutukuvausten inhimillisissä ominaisuuksissa, vaan itse kuvauksissa: ”ei luultavastikaan ole toista kulttuuria, joka niin selvästi määrittelisi itsensä omien moraliteettitarinoittensa kautta”. Tarinat perhettään puolustavasta, työtä

pelkäämättömästä, oikeudentuntoisesta, itsellisestä miehestä muodostavat ”päivittäisten amerikkalaista elämää koskevien keskustelujemme hiljaisen pohjatekstin, [...] perusmytologian”. Mytologisuus ei tarkoita epätodellisuutta, Reich teroittaa, sillä moraliteettien, sankaritarinoiden, opettavien, samastumiseen kutsuvien kertomusten tehokkuus ja toimivuus mitataan ja todetaan alinomaan amerikkalaisissa käytännöissä. Kysymys on ”elimellisestä osasta amerikkalaista identiteettiä”, monitulkintaisesta mutta sivuuttamattomasta arki ajattelun, jokapäiväisen kanssakäymisen piirteestä. Keskustelut, joita mytologinen pohjateksti säätelee, ovat Reichin mukaan ”välinäytöksiä, joissa yhteistä mytologiaamme työs-

”Koko Yhdysvaltain historia on läntisen laajentumisen historiaa”

Quiz show:

Jarkko S. Tuusvuori: Mikä on amerikkalainen unelma?

Markku Henriksson: Alunperin se kai oli paikka tai yhteisö, jossa yritteliäs ja rehellinen ihminen voi rakentaa itselleen ja läheisilleen erinomaan elämän, muun muassa saada omaa maata (keskeinen osa eurooppalaisuutta)

ja hyvän toimeentulon.

JST: Mitä ’amerikkalaisuus’ sinulle merkitsee?

MH: Läntisen ekspansion myötä kulminoitunutta pitkälti europohjaista ajattelua, josta esiintyviä versioita yhteinen mytologia pitää löyhästi yhdessä.

JST: Voiko Amerikkaa lain-

kaan (ideologia)kritisoida, jos myyttinen ’amerikkalaisuus’ on siellä toimivaa arkitodellisuutta?

MH: Kyllä kriittisyys on paikallaan tässäkin. Ei kaikkea mytologiaa pidä kunnioittaa eikä varsinkaan totena pitää. Yhdysvalloissa mytologia on kuitenkin niin tärkeä asia, ettei sitä voi sivuuttaa. USA syntyi mytologien

pohjalle ja pohjalta, ikään kuin niiden toteuttamiseksi.

JST: Onko mahdollista tai sopivaa pyrkiä luonnehtimaan Amerikkaa kokonaisuutena? Onko olemassa Pohjois-Amerikkatutkimuksen ’filosofiaa’ (kokonaisnäkemystä), vahvaa yhdenmukaista ’konseptia’, ’synteesien synteesiä’, ’oivallusten yhteensaattamista’? (Vrt.

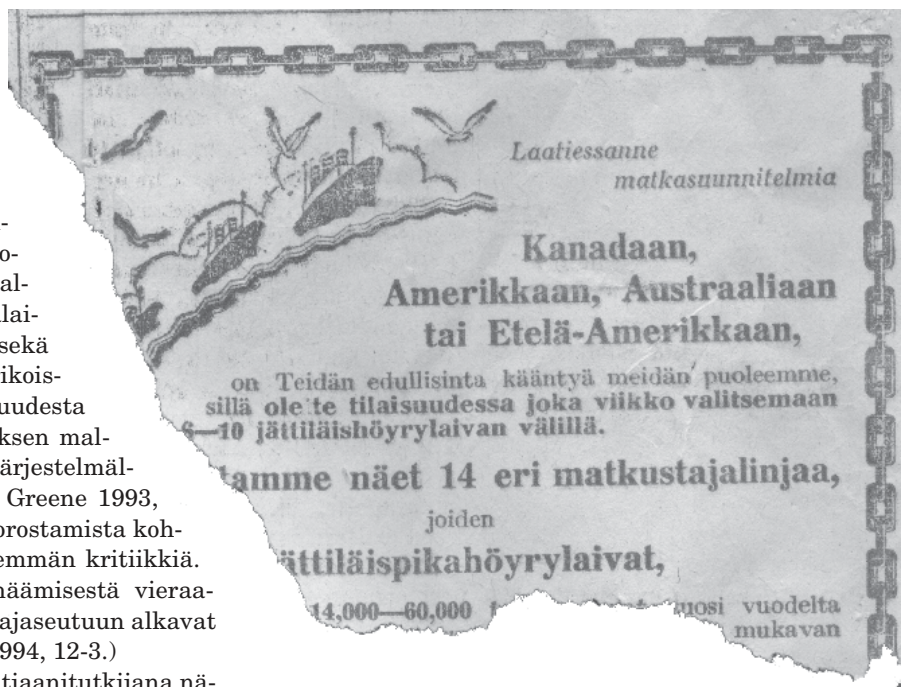
tetään”. Näitä keskusteluja käymällä myönnetään ja vahvistetaan ”amerikkalainen ominaislaatu”. (Reich 1987, 4 & 13.)

1800-luvulle tultaessa ”Amerikan käsite poikkeuksellisen entiteettinä” ei vielä merkinnyt ”omahyväistä moraalista ylemmyyttä”. Vasta maailmansotien jälkeen amerikkalainen ’ekseptionalismi’ alkoi liittyä ajatuksiin Yhdysvalloista ”lunastajavaltiona” ja sen kansalaisista ”valittuna kansana”. Yhtä kaikki sekä ”vanha ajatus Amerikan ikiomasta erikoislaadusta että uusi ajatus sen soveltuvuudesta yhteiskunnallisen ja poliittisen muutoksen malliksi nojasivat siihen, että keskityttiin järjestelmällisesti pelkkiin myönteisyyksiin.” (Ks. Greene 1993, 208.) Amerikan poikkeuksellisuuden korostamista kohtaan on viime aikoina esitetty yhä enemmän kritiikkiä. Tarinat eurooppalaisten tapojen törmäämisestä vieraseen ja epäystävälliseen rannikko- tai rajaseutuun alkavat arveluttaa ja kyllästyttää. (Ks. Dolan 1994, 12-3.)

Markku Henrikssonin lähtökohdat intiaanitutkijana näkyvät tässä kysymyksessä hyvin. Hänen mielestään kysymys ’ekseptionalismin’ tiivistyy ennen kaikkea siihen, kuinka eurooppalaiset eivät kyenneet mieltämään sitä todellista erilaisuutta, jonka he Amerikassa kohtasivat. Toissijaisesti on kysymys siitä, että ne eurooppalaiset, joista tuli yhdysvaltalaisia, eivät erilaisuuttaan voineet olla eurooppalaisia suvaitsemattomassa Euroopassa. Amerikkalaista aitoperäistä erilaisuutta tuhottiin sitä mukaa, kun eurooppalaista kotoperäistä poikkeavuutta tuotiin uusille alueille. (Henriksson 1997a.)

KOLUMBIAANISUUS

Henriksson korostaa ’kolumbiaanisen perinteen’ itsepin-taisuutta. USA:n ”näkemys omasta erinomaisuudestaan ja ylivoimaisuudestaan sekä ulkoeurooppalaisista kansoista ja kulttuureista” jatkaa hänen mukaansa Euroopan rosvo-retkeilijöiden väkivaltaa. (Henriksson 1997b, 295.) Myyttiperusteisen identiteetin vastenmielisin seuraus, tai ainakin uskollinen seuralainen, on kuvitelma kulttuurien eritasoisuudesta. Myös käsitteumajainen ’epäamerikkalaisuus’, jolle ei liene vertailukohtaa muissa kulttuureissa, syntyy Henrikssonin mukaan juuri kansallis- tai kulttuuri-identiteetin ylenmääräisestä mytologisoinnista. Samassa yhteydessä hän kritisoi myös Turneria mytologisesta

Amerikka-käsityksestä. (Henriksson 1990, 12.)

Joku voikin yllättyä, kun Henriksson ilmoittautuu haastattelussa ”hyvinkin turneriläiseksi”. Hän vahvistaa, että Turneria tulee arvostella. Individualismin ja sankarimyytin yhdistelmänä rajaseutunäkemyksessä liittyy tulkintatapaan, joka Yhdysvaltain historiassa on väheksynyt yhteisöllisistä tai rakenteellisista tekijöistä lähteviä selityksiä. Tästä otteesta poiketen Henriksson lähti itse aikoinaan tutkimaan nimenomaan liittovaltion keskushallinnon roolia intiaanisodissa.

Samaan hengenvetoon Henriksson tähdentää, että eurooppalaistyypiset luokkasuhteisiin, taloudellis-yhteiskunnalliseen stratifikaatioon ja feodaalijan pesänselvitykseen nojaavat teoreettiset lähestymistavat eivät sellaisenaan toimi yhdysvaltalaisen todellisuuden historiallissa kehkeytyksessä tarkasteltaessa. Omistavien ja omistamattomien väliset eturistiriidat ovat USA:ssa saaneet etnisistä syistä ei-eurooppalaisia muotoja. Tämä taas on osittain johtanut kaikkien sosiaalisia struktoureja, instituutioita ja kollektiiveja koskevien teorioiden hyljeksimiseen, ja suosinut yksilökeskeistä, myyttistä ja ikävän usein rasistista selitystapaa.

’Kolumbiaanisuu-den’ ylistäminen ja ’epäamerikkalai-

Henriksson 1994, 11-8.)

MH: Kyllä Yhdysvaltoja ja yhdysvaltalaisuutta voi ja pitää pyrkiä luonnehtimaan myös kokonaisuutena. Kaikki luokittelut ja kokonaisnäkemykset ovat kumminkin keinotekoisia yrityksiä laajan materiaalin ymmärtämiseksi. Tässä suhteessa voidaan ihan hyvin puhua yhtä lailla Pohjois-Amerikasta ja sen

osa-alueista Kanadasta ja Yhdysvalloista (ja Meksikosta) kuin metsäntiaanien, tasan-kointiaanien tai luoteisrannikon intiaanien kulttuuripiireistä.

JST: Mitä olennaista Amerikasta ei tiedetä?

MH: Yhdysvalloista tiedetään vähemmän kuin mitä halutaan tunnustaa. Tuttuus hämää.

JST: Mitä sellaista Amerikasta aina ja kaikkialla hoetaan, mikä ei pidä paikkaansa?

MH: Yhdysvaltoja pidetään usein hyvin yhtenäisenä kulttuurina ja yhdysvaltalaisia yhdenlaisina ihmisinä riippumatta siitä, missä päin he asuvat.

JST: Onko Suomi amerikkalainen maa?

MH: Ei onneksi, vaikka kyllähän meilläkin on paljon yhdysvaltalaisia piirteitä, ja monet näyttävät valitettavasti lisääntyvän. Huolissani olen siitä, että helpoimmin omaksutaan sellaisia piirteitä, jotka Yhdysvalloissakaan eivät toimi tai pyritään nostamaan niitä meillä korkeam-

suuden' vainoaminen ovat rinnakkaisia ilmiöitä. Henriksen ei voi olla viittaamatta viimeaikaisiin Montanan ja Oklahoman tapahtumiin ääri-ilmiönä, joissa Amerikan palvontaan ei sisälly enää mitään käsitystä maan historiasta tai laitoksista. Heti perään hän muistelee itsenäisyyden 200-vuotisjuhlien aikaan tehtyä kyselyä, jossa paljastui, kuinka liittovaltion virkamiehistä kiusallisen moni luuli heille esitettyä oman maansa perustuslakitekstiä otteeksi kommunistisesta julkaisusta.

Turnerin väitteen virheelliset osat tai liitokset arvelutaviin asenteisiin eivät estä sitä, että keskeinen ajatus rajamaan työntymisestä yhä syvemmälle koskemattomille seuduille sisältää Henrikssoin mukaan ohittamattoman opetuksen. Hän jäsentää ensin Yhdysvaltojen historian yhdellä mahdollisella jaotellulla seuraavasti:

Intiaanien aika

Siirtokuntien kausi (n. 1500 - 1763)

Vallankumouksen kausi (1763 - 1803)

Jeffersonin ja Jacksonin aika (1803 - 1845/8)

Sisällissodan ja jälleenrakennuksen kausi (1845/8 - 1877)

Suurvallaksi kasvun kausi (1877 - 1914)

I maailmansota ja suurvaltamahdin positiivisen heijastumisen kausi (1914 - 1929)

Lamakausi (1930-luku)

II maailmansota ja kylmän sodan kausi

Kylmän sodan jälkeinen kausi

(Vrt. Persons 1958: Koloniaalinen uskonnollisuus 1620-1760; Amerikkalainen valistus 1740-1812; 1800-luvun demokratia 1800-60; Naturalismi 1865-1929; Nykyinen uudemokraattinen vaihe 1929-. Crunden 1990: Paikalliskulttuurin kausi 1630-1815; Seutukulttuurin kausi 1815-1901; Kansalliskulttuurin kausi 1901-1941; Maailmankulttuurin kausi 1941-).

Sitten Henrikssoin vaihtaa analyttisen näkökulman synteettiseen: "Koko Yhdysvaltain historia voidaan kyllä ymmärtää läntisen ekspansion historiana." Hän selittää, että viitteen sataa vuotta Amerikan maaperällä on eurooppalaispohjainen väestö eurooppalaisperäisin menetelmin hyödyntänyt resursseja ja samalla laajentanut asutustaan länteen päin. Amerikka edullisine, isoine jokamiehen tiloineen oli alunpitäen merkinnyt yksityistä maaomaisuutta pyhänä pitävälle "eurooppalaisille mahdollisuutta eurooppalaisuuden toteuttamiseen" siten kuin se ei Euroopassa ollut mahdollista. Yhdysvaltalaiset ottivat tämän ajattelun omakseen: koskaan nyky-USA:n maaperällä käymätön

paan asemaan ja merkitykseen kuin siellä. Samoin sovelletaan yhdysvaltalaisia malleja ja käsitteitä, jotka kuitenkin on tarkoitettu aivan toisenlaiseen ympäristöön.

JST: Minkä soisit olevan suomalaisen Pohjois-Amerikkatutkimuksen painopistealue?

MH: Sellaisen yleisnäemyksen aikaansaaminen, selvittäminen, ylläpitäminen, jo-

ka huomioi Pohjois-Amerikan merkityksen Suomelle, Euroopalle ja maailmalle (tässä järjestyksessä).

JST: Mitä itse tutkit parhaiten?

MH: Montaakin asiaa, muun muassa Euroopan ekspansiota, Pyhän Laurin käytävää, intiaanien asemaa lainsäädännössä, yhdysvalta-

Kolumbus kelpaa heidän ikonikseen, siinä missä 'epäamerikkalaisuus' sopii leimaksi juuri aggressiivisen levittämispolitiikan arvostelijoille.

EUROOPPALAISEN SILMÄN MALKKA

Henrikssoin tähdentää, että "perusideologiaa – eurooppalaisten lähtöä Euroopasta – ei ole kyseenalaistettu". Länsilaajentumisen vain "piti tapahtua". Ekspansion ohitus, problematisoimatta jättäminen, tuntuu yhä. Kun asiaa tarkastelee Suomesta, voidaan havaita, että 70-luvulla yleistyneestä kehitysmaamyönteisestä ajattelusta ollaan siirrytty taas vanhaan, nyt toki EU-vetoiseen, imperialistisesti määrittyvään maailmankuvaan. Euroopan syntejä ei kuulu muistella. Henrikssoin mielestä olisi nimenomaan kysyttävä, "onko itse eurooppalaisuudessa vikaa".

Hänen mukaansa intiaanit ovat edelleen länsimaisen rasismien perimmäinen testi. Yhtäällä näkyy näennäistä hyväksyntää, valkoisten suopeaa, mutta viihteellistä ja seremoniallista marginalisoivaa suhtautumista intiaanikulttuuriin. Eräissä Yhdysvaltain historiikkeissa intiaanit sentään jo esiintyvät, joskin vain pääsääntöisesti kadotakseen näyttämöltä 20. vuosisadalle tultaessa. Toisaalla elää ja voi hyvin esimerkiksi mainosmaailmaan vakiintunut jatkuva, enemmän tai vähemmän halventava inkkarikuvasto. Intiaanien ongelmana on Henrikssoin mielestä kaksinainen kulttuuriasema: julman villin ja jalon sankarin läpeensä myyttiset tyypit estävät ikään kuin molemmilta puolin intiaaneja ihmismäistymisestä valkoisten ajattelussa. Mustien orjuudesta juontava yksipuolisemmin huono tai alhainen maine on tehnyt heidän rehabilitaatiostaan jossain määrin selkeämmän ja paremmin edistävän ohjelman. (Ks. myös Henrikssoin 1986, erit. 247-55.)

Vaikka manner oli 1800-luvun lopulla vallattu Atlantilta Tyynellemerelle, läntinen laajentuminen jatkuu Henrikssoin mukaan tänä päivänäkin Alaskassa vielä hyvinkin klassiseen malliinsa. Vuosisadanvaihteessa Yhdysvallat ulotti mahtiaan myös muihin maanosiin, latinalaiseen Amerikkaan, Filippiineille, Havaijille. Ja toisen maailmansodan jälkeen ekspansioajattelun voi nähdä jatkuneen amerikkalaisen läsnäolon vankistumisena ympäri maailmaa.

Henrikssoin muistuttaa siitä, miten Franklin D. Rooseveltin lama-ajan politiikka leimasi paitsi talouden elvytys esimerkiksi hätäaputoilla, myös samanaikainen rajaseutumyytin elvytys. Liittovaltio otti asiakseen muuntaa itse rajaseuduksi, luoda sosiaalisin toimin keskushallinnosta varaventtiili, jonka vapaa metsästys-, viljelys- ja

laisuutta, kanadalaisuutta, eurooppalaisuutta...

JST: Mitkä kolme amerikkalaista kirjaa, kolme amerikkalaista elokuvaa ja kolme amerikkalaista laulua tarjoaisivat aloittelijalle alustavan tajun Amerikasta?

MH: N. Scott Momadayn *The Way to Rainy Mountain*,

maailman paras intiaanikirja, kaiken lisäksi lyhyt. Biologi Alfred Crosbyin *Columbian Exchange*, jossa Euroopan ja muun maailman yhteydet tulevat uudella tavalla kuvatuiksi. John Steinbeckin *Vihan hedelmät*, koska se sattuu juuri nyt.

How the West Was Won, loistospektaakkeli Lännessä valloituksesta. *Little Big*

laidunmaa ennen oli luonnollisesti tarjonnut. Nerokkaalla poliittisella eleellä ohjattiin julkinen katse pois laman pitkittymisen aiheuttamista haitoista. Myöhemmin John F. Kennedyn käynnistämä avaruushjelma sai nimen *New Frontier*. Henriksson puhuu ”mytologian siirrosta avaruuteen”.

Turnerin ajatus rajamaasta venyy ja jälleenmäärittyy kuin itse rajaseutu konsanaan. Duncan Webster on tarkastellut amerikkalaista myyttiperinnettä uskayttävän yhdysvaltalaisen populismin ja USA:n viihdeteollisuutta vastustavan eurooppalaisen ’amerikanisaatio’-kriittikin välisiä kytkeitä. Hänen mukaansa sen enempää amerikkalaisuutta kuin populaarikulttuuria ei tulisi muuttamatta ylistää, mutta niitä ei myöskään tule sumeilematta torjua. Ennen kaikkea ’Amerikkaa’ ja ’pop-kulttuuria’ ei tule samastaa, sillä silloin yksilöteistetaan sekä ne molemmat että myös niiden vastavoimaksi ajateltu ’eurooppalaisuus’ (tai kulloinkin kysymyksessä oleva Euroopan kansallinen kulttuuri). Yhdysvaltoja olisi paras ymmärtää ja arvostella yleisen ’Amerikka’-käsitteen ja kulloinkin käsittelyssä olevan lokaliteetin yhteispelin ja ristiriidan valossa – Websterkin kutsuu avukseen Turnerin:

Amerikka leimasi se tosiseikka, että se ei kehittynyt eurooppalaisten lukkoonlyötyjen rajojen [borders], vaan siirtyvän rajaseudun [frontier] käsitteen mukaan. Myös kulttuurisesti Amerikassa on pikemminkin rajamaita [frontiers] kuin rajoja [borders]; siellä on helpompaa liikkua lajityyppien ja muotojen poikki ja pahki korkea/populaari-jaon.” ”Amerikkalainen kulttuuri tarjoaa sekä jatkuvuutta että moniaineksisuutta, joka esittäytyy lukuisissa perinteissä ja jatkuvassa jännitteessä ’Amerikan’ idean ja paikallisten erityisyyksien välillä. (Webster 1988, 25.)

Man, sen kääntöpuoli. Ja *Easy Rider*, taas uusi kääntöpuoli.

Bob Nolan / Gene Autry, *Tumbling Tumbleweeds*, äskettäin kuolleen jodlaavan cowboylaulajan mestarikappale samannimisestä 1930-luvun leffasta, kuvaa upeasti yhdysvaltalaisista ideaaleista sanoissaan ”lone but free”. Piikkipensas [myös ”tuulis-

pään” synonyymi] on sattuva symboli – venäläinen, vasta reilut sata vuotta sitten amerikkalaistunut rikkaruoho! *America the Beautiful*, jonka tekstissä tulee esiin yhdysvaltalainen luonnonihailu, sävelmässä mahtipontisuus. Bruce Springsteenin *Born in the USA*, pomon kriittinen näkemys isänmaastaan: sanoja kannattaa kuunnella, et-

KIRJALLISUUS

- Billington, Ray Allen 1981, *Land of Savagery. Land of Promise. The European Image of the American Frontier in the Nineteenth Century*. Norton, New York & London.
- Boorstin, Daniel J. 1958, *The Americans. The Colonial Experience*. Cardinal, London 1988.
- Crunden, Robert M. 1990, *A Brief History of American Culture*. SHS, Helsinki.
- Dolan, Frederick M. 1994, *Allegories of America. Narratives Metaphysics Politics*. Cornell University Press, Ithaca & London.
- Gavin, W. J. & T. J. Blakeley 1976, *Russia and America. A Philosophical Comparison. Development and Change of Outlook from the 19th to the 20th Century*. Reidel, Dordrecht.
- Greene, Jack P. 1993, *The Intellectual Construction of America. Exceptionalism and Identity from 1492 to 1800*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill.
- Hegel, G. W. F. 1973, *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*, Werke 2, Red. E. Moldenhauer & K. M. Michel (1970). Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Henriksson, Markku 1986, *Alkuperäiset amerikkalaiset. Yhdysvaltain alueen intiaanien, inuitien ja aleutien historia*. Gaudeamus, Helsinki.
- 1990, *Siirtokunnista kansakunnaksi. Johdatus Yhdysvaltain historiaan*. Gaudeamus, Helsinki.
- 1994, *Kotka ja vaahteranlehti. Johdatus Pohjois-Amerikan tutkimukseen*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti.
- 1997a, ”Kaupunkilaisia kaikki tyynni. Amerikkalainen ekseptionalismi ja eurooppalainen mieli”. Teoksessa *Arvot, analyysi, tulkinta*, toim. Marjatta Hietala, Jarmo Oikarinen ja Hannele Virtala. SHS, Helsinki, 195-200.
- 1997b, *Toinen aalto. Eurooppalaiset rosvo- ja löytöretket Amerikoissa*. Gaudeamus, Helsinki.
- 1998, *Amerikan tiellä - Route 66*. Alfamer, Helsinki.
- James, William 1897, ”Robert Gould Shaw. Oration”, *The Works*, Vol. 11, 64-77.
- Kero, Reino & Auvo Kostiaainen & Keijo Virtanen 1991, *Uuden maailman jättäläinen. Yhdysvaltain historia*. Otava, Helsinki.
- Kurtz, Paul 1966, *American Thought Before 1900. A Sourcebook. From Puritanism to Darwinism*. MacMillan, New York.
- Persons, Stow 1958, *American Minds. A History of Ideas*. Rev. ed. Krieger, New York 1979.
- Reich, Robert B. 1987, *Tales of A New America*. Times, New York.
- Tuchman, Barbara W. 1988, *The First Salute*. Ballantine, New York.
- Webster, Duncan 1988, *Looka Yonder. The Imaginary America of Populist Culture*. Routledge, London & New York.
- West, Cornel 1989, *The American Evasion of Philosophy. A Genealogy of Pragmatism*. The University of Wisconsin Press, Madison.

tei erehdy useimpien tavoin pitämään kappaletta ylitysvirtenä Yhdysvalloille.

JST: *Mihin sitten tulisi käyttää seuraavat viisi vuotta, jota näin syntynyt Amerikka-käsitys parhain päin täydentyisi ja tarkistuisi?*

MH: Melkein kaikki teokset antavat yksipuolisen kuvan, vaikei välttämättä

väärää. Paljon lukemalla ja paljon yhdysvaltalaisien kanssa keskustelemalla ja itse USA:ssa tutkimusmatkailemalla voisi seuravaan viiden vuoden aikana päästä ehkä jonkinlaiseen tulokseen. Itse olen hommaa harrastanut enemmän tai vähemmän kohta 50 vuotta, ja alan pikkuhiljaa tietää, mitä kaikkea en vielä tiedä.